

DAGBOEK UIT KAMP AMERSFOORT, 1942

Dirk Willem Folmer

**DAGBOEK UIT
KAMP AMERSFOORT,
1942**

Bezorgd door Jard Folmer en
Mariska Heijmans-van Bruggen

WalburgPers

Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort

© 2005 Erven van Dirk Willem Folmer, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

Eerste druk, 2005

Tweede druk, 2016

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Binnenwerk: Walburg Pers

Omslag: Erwin Bomans^{BNO} leucq!, Hof van Twente

ISBN 9789462491557

NUR 680/689

Inhoud

Voorwoord 7

dhr. E.P. Wellenstein

Inleiding en verantwoording 9

Mariska Heijmans-van Bruggen

Dagboek

Eerste deel 20 maart - 24 april 1942 15

Tweede deel 25 april - 29 mei 1942 233

Noten 479

Dankwoord 481

Jard Folmer

Afkortingen 482

Lijst van medegevangenen 483

Voorwoord

Tweeënzestig jaar nadat ik samen met Dirk Willem Folmer in het kamp Amersfoort zat, hoorde ik van zijn dochter, mevrouw Jard Folmer, dat hij toen gedetailleerde aantekeningen had gemaakt over zijn ervaringen daar. Zij gaf mij inzage in bepaalde delen en ik wist niet wat ik las: minutieuze beschrijvingen, bijvoorbeeld van zijn eerste nacht in het kamp, zó herkenbaar en zó raak. De kou, de vuiligheid, het voortdurende lawaai en de tocht van de zaaldeuren als steeds meer gevangenen in hun voddige ondergoed met hongeroedeem dringend naar de enige wc in het portaal moesten schuifelen.

Zulke aantekeningen maken was daar toen al een wonder, want papier – ook wc-papier – was er voor ons niet. Folmer kwam daar aan, doordat hij het geluk had als stoker (*Heizer*) in het ss-kamp van onze bewakers tewerkgesteld te worden (in onze eigen barakken was geen verwarming), dus aan de ‘goede’ kant van de dubbele prikkeldraadomheining met de wachttorens. Daardoor had hij ook toegang tot het ‘zwijnenkommando’, een elite onder de gevangenen, die voor de varkens keukenafval uit de ss-keuken kregen, dat ook voor mensen heel voedzaam was. Die werkplek maakte later ook zijn (unieke) ontsnapping uit het kamp mogelijk.

Folmer was een sterke, energieke, onbevreesde man. Ik herinner mij zijn gestalte, maar contact hebben we nauwelijks gehad: wij lagen wel in dezelfde barak 2, maar niet op dezelfde zaal. Ik was, acht dagen vóór hem, uit het Oranjehotel in Scheveningen in Amersfoort beland, tezamen met de onvergetelijke pater Titus Brandsma, die ook op Folmer een onuitwisbare indruk maakte. Zijn aantekeningen over de contacten met Brandsma doen mij de zes decennia die intussen verstreken zijn, geheel vergeten. Dat is eigenlijk zo voor zijn hele verhaal, al die precieze observaties over feitelijkheden, maar ook over de reacties van allerlei verschillende mensen daarop, zijn adembenemend voor wie het heeft meegemaakt: alsof het gisteren was...

In de wereld van nu nauwelijks meer voor te stellen, maar juist daarom is het zo goed (en wonderbaarlijk!) dat dit verslag, soms van uur tot uur, bewaard is gebleven en nu in heldere druk het licht gaat zien. Opdat wij niet vergeten, en ons realiseren hoe het leven kan zijn als de krachten van het kwade de vrije hand krijgen – en dat er dan toch mensen zijn die daar ‘neen’ tegen zeggen, met alle consequenties van dien.

E.P. Wellenstein

Inleiding en verantwoording

Meer dan 60 jaar geleden werkte Dirk Willem Folmer de aantekeningen die hij tijdens zijn verblijf in kamp Amersfoort had gemaakt, uit tot een 'dagboek'. Het bevat een zeer indringende beschrijving van het leven van alledag in het Polizeilicher Durchgangslager Amersfoort (PDA), gedurende de twee maanden dat Folmer er verbleef. De aantekeningen geven onmiskenbaar de persoonlijke ervaringen van Folmer en zijn beeld van gebeurtenissen weer, maar vormen tegelijkertijd een zeer gedetailleerde bron over het dagelijks leven in gevangenschap. Daarnaast geeft Folmer inzicht in zijn ideeën over hoe de wereld er na de oorlog uit zou moeten gaan zien. Met de publicatie ervan wordt een indrukwekkend verhaal over het leven in Duitse gevangenschap voor een breed publiek toegankelijk, een wens die Folmer zelf in zijn verhaal tot uiting brengt.

Dirk Willem Folmer wordt op 3 februari 1909 geboren te Pontianak, gelegen op het eiland Borneo in het voormalig Nederlands-Indië. Rond 1923 komt hij naar Nederland voor een HBS-studie. Hij blijft in Nederland en in 1935 trouwt hij met Theodora Frederica van Nes. Het echtpaar gaat in Zeist wonen waar ze de inrichting voor Physische Therapie Zeist, een centrum voor heilgymnastiek en massage met ook interne, vooral reumatische patiënten beheren. In de daaropvolgende jaren worden twee dochters geboren; in 1937 Frederica Catharina en in 1941 Gerarda Eveline. Wanneer de Duitsers binnenvallen en Nederland capituleert, wil Dirk Folmer niet bij de pakken gaan neerzitten. Hij stelt een plan op voor een geheime burgerwacht, die in actie moet komen zodra de Duitsers het land weer uitgejaagd zijn. Via deze plannen komt hij in contact met een soortgelijke organisatie in Arnhem, de Oranjewacht, waarmee Folmers groep gaat samenwerken. Door onvoorzichtigheid wordt de Oranjewacht in het laatste kwartaal van 1940 opgerold door de Duitsers.¹ Ook Folmer wordt opgepakt en in het Oranjehotel in Scheveningen opgesloten. Hij ondergaat hier zware verhoren. Via een loodgieter die op het dak werkt, wat hem de bijnaam 'Engel' oplevert, vindt briefcontact plaats met zijn vrouw.² Van eind oktober tot medio november 1941 vindt het proces tegen 45 leden van de Oranjewacht plaats. Folmer krijgt levenslange tuchthuisstraf. De vonnissen blijken echter in vele gevallen niet naar de zin van de Wehrmacht-autoriteiten.³ Een revisie van zijn vonnis blijft Folmer dus steeds boven het hoofd hangen, een constante onzekerheid betreffende zijn lot. Op 20 maart 1942 wordt hij overgebracht naar kamp

Amersfoort. Hij heeft het geluk dat hij in redelijk gunstige baantjes terecht komt, dat wil zeggen baantjes die geen zware lichamelijke arbeid vergen en waar wat te 'organiseren' valt; het illegaal verkrijgen van met name eten en tabak. Hij wordt Heizer (stoker) en gaat in de garage werken. Hoewel Folmer de dans redelijk ontspringt, geldt dat voor vele medegevangenen, met name de Joden, niet. De beschrijvingen in het dagboek van ziekelijke pesterijen en beestachtige afranselingen gaan door merg en been. Vanaf de aankomst is Folmer bezig met plannen voor ontvluchting. Diverse strategieën passeren de revue, die uiteindelijk toch niet haalbaar blijken. Dan komt Herman Verheijen in zijn leven, een kampbewaker die zijn positie gebruikt om gevangenen te helpen. In eerste instantie maakt deze Herman het mogelijk dat het (brief)contact met zijn vrouw wordt hervat, maar hij zal ook een belangrijke rol spelen in zijn uiteindelijke ontsnapping. Die vindt plaats op 29 mei 1942. Verheijen leidt de aandacht van de wacht af, terwijl Folmer met kruiwagen het kamp uitloopt, zijn vrijheid tegemoet.

Na zijn ontsnapping moet niet alleen Folmer, maar ook zijn gezin onderduiken, gescheiden van elkaar. Ontmoetingen met zijn vrouw vinden plaats in Amsterdam en bij zijn schoonouders in Apeldoorn. Na verloop van tijd wordt Folmer weer actief in het verzet. De laatste actie waar hij aan deelneemt, is de overval op het Huis van Bewaring aan de Weteringschans in Amsterdam in de nacht van 14 op 15 juli 1944. Door verraad mislukt de overval. Folmer raakt gewond, maar ontsnapt. Hij duikt onder in Aerdenhout, maar keert begin augustus toch weer terug naar Amsterdam. Kort daarna wordt hij opgepakt. Tijdens een transport eind augustus 1944 doet Folmer een ontvluchtingspoging, maar wordt neergeschoten. Zwaar gewond aan buik en heup wordt hij op de ziekenzaal van het Huis van Bewaring dat hij enige maanden terug probeerde te overvallen, opgenomen. Rond september 1944 is hij op transport gesteld, vermoedelijk naar Duitsland. Sindsdien is er niets meer van hem vernomen tot op de dag van vandaag.

Tijdens zijn verblijf in Amersfoort heeft Folmer aantekeningen gemaakt van zijn wederwaardigheden. Direct na zijn ontsnapping begint hij op zijn onderduikadres met de uitwerking van de aantekeningen. Helaas zijn de originele aantekeningen niet bewaard gebleven, wel de vellen met de door Folmer uitgewerkte aantekeningen. Die vellen vormen dit boek. Hoewel die indruk wel wordt gewekt, zijn de beschrijvingen van dag tot dag dus niet heet van de naald opgetekend. Dat de gebeurtenissen naderhand zijn opgetekend, kan kleine feitelijke incorrecetheiden tot gevolg hebben gehad. Daar staat tegenover dat de gebeurtenissen nu heel helder en duidelijk beschreven zijn. Het manuscript is een boeiend en aangrijpend verhaal dat uitnodigt tot lezen.

Het door Folmer met de hand geschreven manuscript is, vermoedelijk nog in of in de eerste jaren na de oorlog, uitgetypt door zijn vrouw. In juni 2003 besloot zijn dochter Jard het boekwerk van ruim 300 pagina's getypte tekst in de computer in te gaan voeren. Tijdens het invoeren is de spelling gemoderniseerd. Zowel in zinsopbouw als in woordkeuze zijn er op diverse punten kleine verschillen met het typoscript. Deze doen echter in geen geval de inhoud geweld aan. Het digitale manuscript zoals Jard dat met enorme inzet heeft vervaardigd, is de basis voor dit boek. Mijn bijdrage bestaat eruit dat ik de tekst op taalfouten ben nagekomen en, voor een deel opnieuw, interpunctie heb aangebracht. Daarnaast zijn persoonsnamen, geografische aanduidingen en Duitse termen zoveel mogelijk gestandaardiseerd. Foutieve spelling in het Duits, met name in zinnen, is in de meeste gevallen niet verbeterd. Sporadisch zijn verder verklarende noten toegevoegd.

Dirk Willem Folmer hoopte dat zijn overdenkingen 'straks door de lezers [niet] alleen maar uit behoefte tot sensatie gelezen [zullen] worden, [maar dat] het een prikkel zou kunnen zijn om het goede te willen en om te leren begrijpen dat, ondanks druk en ellende, het Goddelijke, de liefde voor het goede toch blijft. Dat al dit leed slechts een golfslag is naar een betere toekomst.' Een helderder motto kan ik dit boek niet meegeven.

Veel dank ben ik verschuldigd aan Jard Folmer, niet alleen voor haar noeste arbeid aan het manuscript, maar ook voor haar steun, hulp en welwillendheid bij de beantwoording van mijn vele vragen. Daarnaast wil ik Cees Biezeveld, directeur a.i. van de Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort, bedanken voor zijn onmisbare hulp bij het oplossen van raadsels rond de juiste spelling van diverse persoonsnamen. Ten slotte een woord van dank aan Jeroen Kemperman van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, die me met raad en daad bijstond.

Mariska Heijmans-van Bruggen